

WOJCIECH DAJCZAK, HENRYK OLSZEWSKI

PIĘTNAŚCIE LAT WSPÓŁPRACY WYDZIAŁU PRAWA I ADMINISTRACJI UNIwersYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU I WYDZIAŁU PRAWA EUROPEJSKIEGO UNIwersYTETU VIADRINA WE FRANKFURCIE NAD ODRĄ

I. Mija piętnasty rok ściśle i wielostronnej współpracy między Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu a Wydziałem Prawa Europejskiego Uniwersytetu Viadrina we Frankfurcie nad Odrą. Kto dziś nie dostrzega i nie docenia wagi tej współpracy, nie może powiedzieć o sobie, że zna trendy rozwoju przenikające najnowszą historię naszego Wydziału. Viadrina zrosła się z nim, podobnie jak zbliżyła się do całej naszej Uczelni; stała się integralną częścią naszego środowiska. Uzyskane w ten sposób doświadczenia stanowią wkład do europejskiej dyskusji na temat możliwości rozwoju ponadnarodowych modeli edukacji prawniczej¹. Stworzone w ramach tego współdziałania więzi mogą odegrać znaczącą rolę w procesie „umiędzynarodawiania” nauczania i badań na poznańskim Wydziale Prawa i Administracji. Mijający jubileusz jest okazją, aby przypomnieć najważniejsze etapy i elementy wskazanej współpracy.

II. Podjęte niezwłocznie po zjednoczeniu Niemiec w 1990 r. starania o utworzenie Europejskiego Uniwersytetu Viadrina² doprowadziły 15 lipca 1991 r. do prawnego utworzenia tej szkoły wyższej. Implikacje tego aktu były nie do przecenienia. Nowa uczelnia, która w swej nazwie nawiązała do średniowiecznego pojęcia Odry i która szczyła się swym przygranicznym położeniem, miała być zwiastunem zbliżającej się integracji europejskiej, instrumentem w usuwaniu barier dzielących kontynent, w szczególności zaś zbliżyć miała zjednoczony kraj do Polski. Nieprzypadkowo w godle Viadriny znalazł się zarys mostu łączącego przez rzekę oba kraje. Można zatem powiedzieć, że już w metryce urodzenia nowej Uczelni zapisana została współpraca z Polską. Zresztą Viadrina od początku powstawała wspólnym wysiłkiem. Otwarcie Uniwersytetu (6 września 1991 r.) połączone zostało z podpisaniem wspólnej deklaracji Ministrów Edukacji Narodowej RP oraz Nauki, Badań i Kultury Brandenburgii

¹ Por. W. Dajczak, A. J. Szwarz, *Cross-Border Polish-German Legal Education Explained*, „European Journal of Legal Education” 2004, nr 1, s. 57 i n.

² 5 października 1990 r. powołane zostało Verein der Freunde und Förderer der Frankfurter Universität (Stowarzyszenie Przyjaciół i Wspierających Uniwersytet Frankfurcki).

o zasadach współpracy i kierunkach rozwoju nowego Uniwersytetu. Uroczysta inauguracja odbyła się 16 października 1991 r. z udziałem prominentnych przedstawicieli nauki i polityki z wielu krajów, choć jeszcze bez studentów. Rok później w uroczystości inauguracyjnej wzięło już udział 180 polskich studentów, z których połowa zapisała się na prawo. W Senacie Założycielskim zasiadli i kierownictwo kilku katedr objęli polscy profesorowie. Dla strony polskiej powstanie uniwersytetu nad Odrą było okolicznością atrakcyjną. Nadawało Uniwersytetowi w Poznaniu nowe znamiona uczelni międzynarodowej, otwierało szerzej drzwi na Zachód, zapowiadało możliwości nowych form współpracy międzynarodowej w przededniu wejścia naszego kraju do Rady Europy i z czasem do Unii Europejskiej. Szczególnie przed prawnikami otwierały się nowe perspektywy. W „Zaleceniach Rządu Krajowego Brandenburgii” z maja 1992 r.³ podkreślono szczególną rolę nauk prawnych, które „zarówno w nauczaniu, jak i w badaniach winny kłaść nacisk na prawo międzynarodowe, tzn. na prawo narodów, zwłaszcza zaś na międzynarodowe prawo gospodarcze oraz prawo porównawcze”.

Oczywiście początek nie był łatwy. Trzeba było pokonywać liczne przeszkody piętrzące się na drodze do zintegrowanej współpracy. Należy jednak z całą mocą podkreślić, że trudności te w żadnej mierze nie były importem ze świata polityki. Stanowiły rezultat obiektywnych różnic w stanie prawnym, jaki obowiązywał w obu krajach, z których Republika Federalna była – jak wiadomo – krajem o ustroju federalnym, Polska zaś właśnie przystępowała do żmudnego procesu przebudowy swego systemu prawa. Różnice w kształceniu prawników były zasadnicze, a odpowiednie ustawodawstwo pozostawiało zaledwie nikłe pole manewru dla inicjatyw lokalnych. Trzeba było czerpać z doświadczeń obu systemów, szukać rozwiązań kompromisowych, co w wielu przypadkach prowadziło do konfrontacji z biurokracją i powodowało opóźnienia w realizowaniu licznych inicjatyw. Uzewnętrzniło się to później w kontrowersjach wokół statusu Collegium Polonicum.

Jeżeli mimo trudności współpraca obu Uniwersytetów i ich Wydziałów Prawa zataczała coraz szersze kręgi, było to rezultatem działania całego szeregu czynników. Pierwszym i najważniejszym było z pewnością zaangażowanie ludzi o władniętych ideą wzajemnej współpracy. Należeli do nich bezsprzecznie prezydenci i rektorzy obu Uniwersytetów: profesorowie Knut Ipsen, Hans Weiler i Gesine Schwan oraz Jerzy Fedorowski, Stefan Jurga i Stanisław Lorenc. Znaleźli się w ich szeregu także wszyscy dziekani Europejskiego Uniwersytetu Viadrina: profesorowie Roland Wittmann, Sigurd Littbarski, Alexander von Brünneck, Uwe Scheffler i Heinz Heintschel van Henegen oraz dziekani Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza: profesorowie Andrzej Zieliński i Andrzej J. Szwarc⁴. Dobrymi duchami kooperacji byli Rudolf von Thadden i Ian Joerden, z kolei po stronie polskiej nie do przecenienia była aktywność profesora Waldemara Pfeiffera. W krótkim czasie wykładowcami Viadriny stali się liczni profesorowie poznańskiego Wydziału: Teresa

³ Por. *Europa-Universität Viadrina*, Frankfurt(0), maj 1992 r., s. 4.

⁴ Pierwsze oficjalne inicjatywy ze strony poznańskiego Wydziału pojawiły się dopiero po latach; pierwotnie współpraca z Europejskim Uniwersytetem Viadrina miała raczej charakter oddolny, spontaniczny.

Rabska, Sławomira Wronkowska, Marian Kępiński, Feliks Zedler, Henryk Olszewski, Andrzej J. Szwarc, Włodzimierz Piotrowski, Janina Panowicz-Lipska, Tadeusz Nowak, Bogusław Janiszewski i inni. Nie sposób pominąć poważnego wkładu w dzieło tej współpracy Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocławscy profesorowie – Barbara Adamiak, Bogusław Banaszak i Karol Jonca (który był członkiem Senatu Założycielskiego Viadriny) – prowadzili wykłady w Słubicach, a we Wrocławiu przeprowadzano egzamin wstępny na studia prawnicze na Europejskim Uniwersytecie Viadrina. Troskę o stałe doskonalenie współpracy ze stroną polską dzielili między siebie wszyscy wykładający na Wydziale Prawa Europejskiego Uniwersytetu profesorowie, wśród nich – obok wspomnianych wyżej R. Wittmanna, A. von Brunneka, S. Littbarskiego, I. Joerdena, U. Schefflera, Kaspar Frey, Dieter Martini, Matthias Pechstein i Gerhard Wolf.

Drugą przesłanką sukcesu było pojmowanie współpracy jako inicjatywy wymagającej integrujących działań na różnych płaszczyznach. Ważnym etapem na tej drodze była zorganizowana przez stronę polską międzynarodowa konferencja w Lubniewicach (październik 1993 r.), w czasie której dokonano przeglądu wszystkich dziedzin, w ramach których wskazana i możliwa jest współpraca. Mówiono o tradycji wspólnych inicjatyw, o potrzebie podejmowania tematów, które wychodzą naprzeciw wyzwaniom epoki, o przesłankach nowoczesnych badań użytecznych dla regionu, o odpowiedzialności obu Uniwersytetów za rezultaty badań naukowych, o nieodzowności rozwijania komparatystyki prawniczej w związku z przyspieszonym procesem integrowania się Europy. W tym samym roku odbyła się konferencja z szerokim udziałem specjalistów wielu krajów, w tym także profesorów Wydziału Prawa i Administracji UAM, poświęcona prawu wspólnot europejskich. Następną międzynarodową konferencja położyła fundamenty pod badania prawa funkcjonującego w regionach przygranicznych, nakreślając długoletni program prac w tej dziedzinie⁵. Pamiętano też zarówno o dobrych, jak i niechlubnych tradycjach, rodem z epoki totalitaryzmu, których w czasie europejskiej transformacji nie wolno pomijać w nauce i dydaktyce⁶.

Ważnym wydarzeniem w dziejach współpracy między oboma Uczelniami i Wydziałami Prawa było polepszenie infrastruktury przez zbudowanie Collegium Polonicum. Wzniesione wysiłkiem obu państw, przy poparciu środowisk naukowych i gorącej aprobacie opinii publicznej w regionie, wkrótce stało się podmiotem integracji i symbolem zbliżenia polsko-niemieckiego. Pozwoliło też – mimo że status Collegium i jego zagospodarowanie były i pozostały przedmiotem dyskusji, a nawet sporów – wejść kadrze nauczającej i studiującej młodzieży na nową orbitę współdziałania. Było to możliwe również dlatego, że w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych zarówno we Frankfurcie, jak i w Słubicach powstały nowoczesne gmachy akademickie, służące stałemu poszerzaniu i wzbo-

⁵ Kontynuacją konferencji lubniewickiej było sympozjum zorganizowane już pod auspicjami Collegium Polonicum jako wspólnej struktury obu Uniwersytetów, we Frankfurcie i na zamku w Wulkow w listopadzie 1996 r. Materiały sympozjum zostały wydane przez jego organizatora, Waldemara Pfeiffera, *Wissenschaftseinrichtungen und Strukturentwicklung in der Grenzregion. Modellfall Europa-Universität Viadrina Frankfurt (O)*.

⁶ Zob. *Wissen und Wandel. Universitäten als Brennpunkte der europäischen Transformation (Wissenschaftliche Reihe der Europäischen Universität Viadrina und Universität im. Adama Mickiewicza, 2)*, red. W. Pfeiffer, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1997.

gacaniu współpracy. Collegium Polonicum stało się miejscem spotkań i pracy dla wszystkich studentów Viadriny, nowoczesnym podmiotem integrującym, z którego korzysta przede wszystkim środowisko prawnicze. W Collegium odbywają się wykłady w zakresie studiów prawa polskiego, niektóre zajęcia z zakresu prawa niemieckiego, wspólne seminaria prawnicze, wykłady gościnne, lektoraty, konferencje, wspólne polsko-niemieckie uroczystości akademickie i imprezy towarzyszące. Dzięki Collegium Polonicum stale polepsza się klimat i zakres współpracy polsko-niemieckiej w regionie.

III. Widoczny postęp odnotować należy także w dziedzinie współpracy badawczej, choć zrozumiąć jest, że nie rozkłada się on równomiernie na wszystkie dyscypliny prawnicze. Przenoszenie do europejskiej dyskusji naukowej wyników badań inspirowanych aktywnością na Viadrynie,⁷ czy też planowane wprowadzenie np. wspólnego seminarium z historii instytucji parlamentarnych, sygnalizują istnienie podstaw dla rozwijania wspólnych badań porównawczo-historycznych. Pozycja i poziom prac powstających w seminarium profesora Bogusława Banaszaka potwierdzają możliwość i celowość podjęcia wspólnej analizy konstytucyjnoprawnych aspektów integracji europejskiej⁸.

Szczególnie owocna okazuje się współpraca uczonych w zakresie prawa karnego. W systematycznej formie została ona zainaugurowana w 1996 r. i od początku miała charakter badań zakrojonych kompleksowo i dalekosiężnie, ważnych poznawczo i użytecznych społecznie. Są one poświęcone przestępczości przygranicznej, wyrażającej się np. w szczególnie intensywnym nielegalnym przekraczaniu granicy połączonym z użyciem przemocy, działalności band przemytniczych, kradzieży pojazdów, nielegalnemu zatrudnieniu. W ich prowadzeniu uczestniczą nie tylko przedstawiciele katedr karnistycznych obu wydziałów, ale także przedstawiciele resortów i praktyki prawniczej Polski i Niemiec, sędziowie, prokuratorzy, reprezentanci straży granicznej urzędów celnych i policji. Badania te przyciągają uwagę badaczy innych uniwersytetów europejskich, wzbudzając zarazem autentyczne zainteresowanie młodzieży studenckiej. Imponujące wyniki badań, wspieranych m.in. przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej, władze krajowe Brandenburgii i Ministerstwo Sprawiedliwości RP oraz władze obu uczelni, prezentowane były podczas międzynarodowych konferencji, odbywanych na przemian we Frankfurcie i w Poznaniu. W czasie pierwszej z nich, która odbyła się we Frankfurcie w 1996 r., z szerokim udziałem przedstawicieli praktyki obu krajów, dokonano ustalenia rejestru najważniejszych problemów, wymagających zbadania, ich kierunków i ich hierarchii. Badania przyniosły obfity materiał empiryczny, obrazujący rozmiary przestępczości w rejonach przygranicznych, uzyskany dzięki współ-

⁷ Książkowe wydanie tych wykładów jest przygotowywane. Na razie ukazały się wybrane ich fragmenty, np. tekst o Wilhelmie Humboldcie jako przedstawicielu niemieckiego liberalizmu oraz koncepcji suwerenności w myśli polskiego Odrodzenia (H. Olszewski, *Wilhelm von Humboldts Staats- und Rechtsphilosophie*, „Dioskuren” 2001. II; idem, *Königliche Republik: die Idee der Mischverfassung während der frühen Neuzeit*, w: *Geisteswissenschaftliche Dimensionen der Politik*, red. R. von Kley, S. Möckli, Bern-Stuttgart-Wien 2000,

⁸ Warto odnotować, że w 2000 r. Ministerstwo Oświaty i Nauki Brandenburgii przyznało dla Collegium Polonicum 30 stypendiów doktorskich i dwa habilitacyjne. Stypendia te komisja mieszana przydzieliła wielu studentom polskim. Mają one służyć badaniom profilowanym w dziedzinie prawa europejskiego i komparatystyki prawniczej.

pracy z organami ścigania, strażą graniczną i urzędami celnymi. Stworzyły one nieodzowną podstawę dla ustalenia perspektywicznego kwestionariusza badań służących zwalczaniu istniejących patologii.

Drużga konferencja, która odbyła we Frankfurcie w 1997 r., gromadząc uczestników z wielu państw Europy, pozwoliła już na wysnucie pierwszych globalnych wniosków z prac badawczych. Referenci mówili o odpowiedzialności za czyny cudzoziemców, o zjawisku importowania przestępczości, o problemach zwalczania transgranicznej przestępczości w drodze pomocy prawnej i przejmowania ścigania, o praniu brudnych pieniędzy i zorganizowanych formach działalności przestępców, o poszerzeniu metod walki przez wykorzystanie doświadczeń policyjnych.

Kolejne dwie konferencje, zorganizowane we Frankfurcie (1998) i Poznaniu (1999), poświęcone były analizie statusu cudzoziemców przed sądami niemieckimi i polskimi. Tematyka ich wykraczała wprawdzie poza obszar przestępczości w rejonach przygranicznych, ale okazała się dla zwalczania tej ostatniej niezwykle pomocna. Następne konferencje przyniosły przegląd ważnej problematyki wiążącej się z wejściem w życie w 1998 r. nowego polskiego kodeksu karnego oraz obowiązującego od 1997 r. polskiego kodeksu postępowania karnego. Akty te, wprowadzając nowe regulacje, dały asumpt do nowego spojrzenia na wiele zagadnień ściśle związanych z przestępczością przygraniczną, już choćby z tego względu, że oba kodeksy przybliżyły prawo karne w naszym kraju do rozwiązań niemieckich, czy – szerzej – europejskich.

Wyniki wspólnych badań nad przestępczością przygraniczną, stanowiące najważniejszy składnik podjętego w 1995 r. przez stronę niemiecką dużego projektu badawczego na temat aspektów zapoczątkowanej w Europie Środkowej transformacji, zostały udokumentowane znaczną liczbą publikacji, a rezultaty dorocznych obrad znalazły odzwierciedlenie w wydawnictwie ciągłym *Przestępczość przygraniczna (Kriminalität im Grenzgebiet)*, ukazującym się w niemieckiej i polskiej wersji językowej pod red. Gerharda Wolfa i Andrzeja J. Szwarc⁹.

Za zasługi w rozwijaniu badań, interesujących zarówno stronę niemiecką, jak środowisko prawników skupionych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, uczonych spotykały wyróżnienia i zaszczyty. Profesor Andrzej J. Szwarc został odznaczony Krzyżem Zasługi (Bundesverdienstkreuz) Republiki Federalnej Niemiec I klasy; profe-

⁹ Dotąd ukazały się: G. Wolf (red.), *Kriminalität im Grenzgebiet*, Bd. 1. *Erfahrungen aus der Praxis. Experten-Hearing vom 24. bis 27. Oktober 1996 in Frankfurt (O).* Referate und Diskussionsbeiträge (Schriftenreihe der Juristischen Fakultät der Europa-Universität Viadrina Frankfurt(O)) Springer-Verlag, Berlin u.a. 1998; Bd. 2. *Wissenschaftliche Analysen, Symposium vom 28. bis 29. November 1997 in Frankfurt(O).* Referate und Diskussionen (Schriftenreihe...), Springer-Verlag, Berlin u.a. 1998; Bd. 3. *Ausländer vor deutschen Gerichten (Schriftenreihe...)* Springer-Verlag, Berlin u.a. 2000; Bd. 4. *Strafverfahren gegen Ausländer in der Republik Polen (Schriftenreihe...)*, Springer-Verlag, Berlin u.a. 2002; Bd. 5-6. *Das neue polnische Strafgesetzbuch (kodeks karny) (Schriftenreihe...)*, Springer-Verlag, Berlin u.a. 2002; Bd. 7. *Das Strafverfahrensgesetzbuch der Republik Polen (k.p.c.) (Schriftenreihe...)*, Springer-Verlag, Berlin u.a. 2003. W polskiej wersji językowej ukazały się: *Przestępczość przygraniczna. Postępowanie karne przeciwko cudzoziemcom w Polsce. Konferencja międzynarodowa (niemiecko-polska), Poznań, 24-27 czerwca 1999 r.*, red. A. J. Szwarc, G. Wolf, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2000; *Przestępczość przygraniczna, t. 1. Relacje praktyków. Konferencja z udziałem praktyków, 24-27 października 1996 r. we Frankfurcie nad Odrą*, Collegium Polonicum, Słubice, Poznań 2001 (*Wissenschaftliche Reihe der EUV und AMU*, Bd. 5); G. Wolf (red.), *Przestępczość przygraniczna, t. 5a. Nowy polski kodeks karny (Wissenschaftliche Reihe der EUV und AMU)*, Collegium Polonicum, Słubice, Poznań 2003.

sor Ian Joerden otrzymał najwyższe odznaczenie Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza – Palmae Universitatis Posnaniensis. Profesor Henryk Olszewski został uhonorowany godnością doktora honoris causa Europejskiego Uniwersytetu Viadrina¹⁰; profesor Roland Wittmann wszedł do grona członków zagranicznych Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie.

IV. Polem najintensywniejszej współpracy pomiędzy Wydziałami Prawa we Frankfurcie i Poznaniu jest od początku aktywność dydaktyczna. Założeniem fundamentalnym tej współpracy było prowadzenie studiów prawniczych, na które w części składają się zajęcia realizowane na Uniwersytecie Viadrina, w części zaś zajęcia prowadzone przez UAM w ramach Collegium Polonicum. Zasadniczą trudnością w praktycznej realizacji tego założenia jest odmiennosc zasad kształtowania programu studiów w Niemczech i Polsce oraz brak, w każdym z tych krajów, przepisów prawnych regulujących zagadnienie studiów prowadzonych wspólnie z uczelnią zagraniczną. Wskazanym problemom prawnym towarzyszyło uzasadnione dążenie do tego, aby absolwenci polsko-niemieckich studiów prawniczych uzyskiwali dyplomy spełniające ustawowe warunki przy ubieganiu się o dostęp do klasycznych zawodów prawniczych. Od podjęcia zajęć w 1992 r. – do 2004 r. przyjęto jako rozwiązanie wskazanych niejasności i postulatów praktycznych model, zgodnie z którym osoby, które zaliczyły pierwszy rok studiów na Wydziale Prawa we Frankfurcie, mogły podjąć zajęcia z prawa polskiego prowadzone w Collegium Polonium, określane w ofercie dla studentów Viadriny jako studia dodatkowe prawa polskiego (*Zusatzausbildung im polnischen Recht*). Prowadzący zajęcia w Collegium Polonicum polscy profesorowie uzyskali status profesorów gościnnych (*Gastprofessor*) Viadriny. Odwołując się do tego modelu z polskiej perspektywy, przyjęto rozwiązanie, zgodnie z którym zaliczenie wszystkich przedmiotów oferowanych w Collegium Polonicum z prawa polskiego oraz wskazanych zajęć w ramach niemieckich studiów prawniczych stanowiło podstawę do uzyskania tytułu magistra prawa. Zaletą operowania tym modelem jest fakt, że wśród absolwentów poznańskiego Wydziału Prawa i Administracji znalazły się osoby wyróżniające się znajomością prawa i języka niemieckiego. Sygnalizowane wyżej odmiennosci i luki prawne powodowały jednak trudności wynikające w szczególności z braku czytelnej koordynacji zasad zaliczania zajęć we Frankfurcie z obowiązującym na UAM regulaminem studiów, niejasnościami co do zakresu uprawnień studenckich osób studiujących prawo polskie w Collegium Polonicum czy znaczenia polskiej pracy magisterskiej dla uzyskania tzw. LLM we Frankfurcie. Zebrane w tym zakresie doświadczenia oraz starania Uniwersytetu Viadrina o uruchomienie – jako nowych kierunków studiów – Bachelor of German and Polish Law oraz Master of German and Polish Law, dały podstawę do wprowadzenia z początkiem roku akademickiego 2004/2005 nowego modelu polsko-niemieckich studiów prawniczych. Z niemieckiej perspektywy jest to rozwiązanie implementujące zasady Deklaracji Bolońskiej, czyli tworzące dwa stopnie studiów. Z polskiego punktu widzenia nowe rozwiązanie

¹⁰ Dyplom doktora honoris causa otrzymał też – za całokształt swych naukowych i dydaktycznych działań – profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, Karol Jonca.

należy kwalifikować jako magisterskie studia prawnicze, realizowane w ośrodku zamiejscowym UAM – Collegium Polonicum w Słubicach – na podstawie programu innego niż obowiązujący studiujących prawo w Poznaniu. Przyjęty uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z 2 grudnia 2003 r. program pięcioletnich studiów magisterskich jest w pełni zgodny z niemieckim programem 3-letnich studiów kierunku Bachelor of German and Polish Law i następnie 2-letnich studiów prowadzących do tytułu Master of German and Polish Law¹¹. Dwustopniowość studiów po stronie niemieckiej jest wykorzystana w ramach polskich studiów w ten sposób, że po zaliczeniu pierwszego stopnia niemieckich studiów, można je kontynuować według programu polsko-niemieckiego lub w Poznaniu, według obowiązującego tu programu studiów prawniczych. Uchwała stanowi jednoznacznie, że obrona pracy magisterskiej, kończąca studia według programu obowiązującego w Słubicach, prowadzi do uzyskania polskiego stopnia magistra prawa i niemieckiego Master of German and Polish Law. Osoby, które zdecydują się na kontynuację studiów w Poznaniu, będą po ich ukończeniu legitymować się niemieckim tytułem Bachelor of German and Polish Law i polskim tytułem magistra prawa.

Obowiązujący do października 2004 r. program polsko-niemieckich studiów prawniczych opiera się na zasadzie, że zajęcia prowadzone są częściowo w języku niemieckim na Uniwersytecie Viadrina, a częściowo po polsku w Collegium Polonicum. W języku niemieckim prowadzone są zajęcia z przedmiotów ogólnych: logiki, prawa rzymskiego, historii prawa w Europie, filozofii prawa, ekonomii oraz z poszczególnych dyscyplin prawa niemieckiego. W języku polskim odbywają się zajęcia z historii państwa i prawa polskiego, historii doktryn prawnych oraz z poszczególnych dyscyplin prawa polskiego. Przygotowywana na Uniwersytecie Viadrina praca licencjacka (*Bachelorarbeit*) pisana jest w języku niemieckim i podlega ocenie wyłącznie niemieckiego profesora. Praca magisterska w ramach programu polsko-niemieckiego może być napisana po polsku i zaopatrzona w obszernie niemieckie streszczenie. W obowiązującym w Słubicach programie studiów prawniczych został w pełni przeprowadzony system ECTS, co pozwala przypuszczać, że będzie on sprzyjał dalszemu umiędzynarodowieniu kształcenia poprzez odbywanie do roku studiów w krajach trzecich, na przykład w ramach programu Erasmus/Sokrates.

Rozwój polsko-niemieckich studiów prawniczych jest elementem widocznego w Europie procesu budowania studiów prawniczych opartych na dwóch porządkach prawnych. Źródłem takiej tendencji jest niewątpliwie wynikająca z Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską swoboda przepływu osób i usług. W odniesieniu do absolwentów studiów prawniczych oznacza to w szczególności uprawnienie do obywania przygotowania zawodowego w innym kraju członkowskim. Praktyka wskazuje jednak, że wdrażanie tych uprawnień w praktyce rodzi trudności¹². Wydaje się, że odbycie studiów prawniczych w ramach naszkicowanego polsko-niemieckiego programu powinno ułatwić polskim

¹¹ Uchwała Rady Wydziału WPiA UAM nr 41/2003-2004 z 2 grudnia 2003 r., zm. Uchwałą Rady Wydziału WPiA UAM nr 40/2004-2005 z 7 grudnia 2004 r.

¹² Por. J. Lonabay, *Have Law Degree – Will Travel: Christine Morgenbesser v Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Genova (Case C-313/01), 5th Chamber (13 November 2003)*, „European Journal of Legal Education” 2004, nr 1, s. 69 i n.

absolwentom korzystanie ze wskazanej możliwości. Także korzystanie przez przedsiębiorców ze swobody przepływu usług w wymiarze polsko-niemieckim powinno owocować ofertami pracy dla absolwentów przedstawionych studiów.

Pilnym postulatem nauki staje się więc socjologiczne podsumowanie studiów polsko-niemieckich pod kątem karier prawniczych, które są udziałem setek absolwentów ostatnich piętnastu lat.

*Prof. dr hab. Henryk Olszewski jest pracownikiem
Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.*

*Dr hab. Wojciech Dajczak jest profesorem
Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.*